

מכון מניטו

מר שושני*

מאת: הרב יהודא לאון אשכנזי (מניטו)

המאמר שלפניכם הוא חלק מפרוייקט תרגום הספר: "הדיבור והכתב". המאמר המקורי בצרפתית נמצא בסוף המאמר.

תרגום וערך: אברהם כליפא

הגהה: שדמה קדר ואיתי קולין

זו היתה הפעם הראשונה שסטודנטים יעסקו בלימודי יהדות ורציתי להעסיק את טובי המרצים שבפריז. שמעתי על שושני מרוברט גמזון המכונה "קאסטור", שבעצמו שמע עליו דרך עמנואל לוינס. הלכתי להקשיב לאחד משיעוריו, והוא מיד מצא חן בעיניי. הוא היה גם חכם ועמוק וגם מלא חוש הומור. "בשום אופן אל תעשה את זה", הזהיר אותי מרק ברואר, דמות יהודית מהמחתרת הצרפתית, "הוא שטני". התעלמתי מאזהרתו, ופתחתי בפניו את שערי אורסיי. זה היה ביתו.

היו אומרים עליו בשטרסבורג שהוא 50% גאון ו-50% משוגע. אני הייתי אומר שהוא 100% גאון ו-100% משוגע. הוא היה קובע איתי פגישות בכניסות לתחנות הרכבת ההתחתית בקצה השני של פריז, בשעה שש בבוקר, כדי למסור לי נעליים לתיקון... היו לו מרתפים מלאים בחפצים ממקור מפקפק, כולל ספרי תורה. אך הוא היחיד שהצליח לעניין את הסטודנטים. הסברי לכך הוא ששושני היה "עילוי ישיבתי", וכיוון שלא היה לו עם מי לדבר, עם הזמן נהיה משוגע.

שמתי לב שהוא היה "משחק" עם האינטליגנציה של האנשים. אמרתי לו זאת. הוא נעלב - גיליתי פן של אישיותו. אבל אלה שאהבו אותו - ואני בעצמי ממשך לאהוב אותו - היו מעבירים על הכל. אהבנו אותו ולא ידענו מדוע. הוא היה מכוער, דוחה, אבל היה בו משהו נוגע ללב, היה משהו נדיב במשנתו. הוא לא שמר את ידיעותיו כדי לכתוב ספרים שעליהם יופיע שמו. הוא היה פזרן, הוא היה נותן. וגם, איזו השכלה! איזו יכולת זיכרון ואיזו חכמה! הוא היה משתמש בכל מוחו – כאשר אנחנו, בני אדם מסכנים! – משתמשים בו בחלקים זעירים בלבד.

* יש לציין שהתרגום הישיר של הספר הוא "הדיבור והכתוב" (הרב אורי שרקי)

** מאמר שפורסם ע"י שלמה מלכה בספרו "Monsieur Chouchani", הוצאת J-C Lattès, פריז, 1994, ומשם עבור פרסום הספר בעיתון "Information juive", מרץ 1994.

מיוחד במינו היה שילוב זה של השכלה כללית עם השכלה יהודית עמוקה. מסיבה זו חשוב לדעת מניין כל זה נובע. ייתכן שהוא היה גלגול של איש אחר, או של מלאך.

... להימצא במחיצתו היתה פריבילגיה, וידענו שזו היתה פריבילגיה. היום ישנו מיתוס, אך גם בחיינו זה היה כך, בפריז, בשטרסבורג, באוראן, בכל מקום שבו עבר. אם היתה לו הופעה חיצונית אחרת, הוא היה הופך לגורו, אך הוא לא היה גורו. הוא היה הוגה דעות ומורה. שיטתו היתה ליטאית: לשייך את הכול לאינטלקט, למחוק את האמונה התמימה ואת הפתטי. הקשר לקב"ה, זה קודם כול הידיעה. האמת אינה קשורה לאדיקות הדתית.

עבורנו, התלמוד גילם מחשבה אנליטית. שושני היה מציע סינתזה, רעיונות כלליים. וזה דיבר אל הצרפתים. צרפת, זה הכוח של הרעיונות הכלליים. בקריאתו את התלמוד, הוא השתדל תמיד גם לברר את השקפתה של החכמה היהודית על שאר החכמות. זה מה שהיה מרתק. מצאתי מאפיינים זהים בגאונותו של המהר"ל מפראג: "התורה כוללת את כל חכמות העולם".

בזמנו, היה לגישה זו צליל חדש. אבי למד עם סבי בערבית-יהודית ולימד אותי בצרפתית. אני זוכר את עצמי מהרהר בשיעור של המורה לצרפתית בתיכון: "אם 'הגוי' הזה צודק, הסבא שלי פרימיטיבי". בעצם, שושני לימדנו שחכמי התלמוד הם אנשים פרימיטיביים שיש להם עוד הרבה מה לומר לנו.

רק יוצאנו מהשואה. היה זה נס כל כך גדול לשמוע את תהילתה ואת גדולתה של החכמה היהודית. אני סבור שיש לקב"ה הרבה חוש הומור. הוא שלח לנו סוג של ליצן, מין "קוויזימודו" (הגיבן מנוטרדאם) בכדי לבשר בשורה טובה זו. ***

*** הערת המתרגם: להתייחסות שונה של מניטו על מר שושני, עי' סוד מדרש התולדות, חלק ה, עמ' 14, הערה 19.

Monsieur Chouchani *

C'était la première fois que des universitaires s'occupaient d'études juives. Je voulais employer les meilleurs enseignants de Paris. J'avais entendu parler de Chouchani par Robert Gamzon dit « Castor », qui en avait lui-même entendu parler par Lévinas. Je suis allé écouter un de ses cours et j'ai tout de suite été emballé. Il était en même temps intelligent, profond, plein d'humour. Quelqu'un, Marc Breuer, une figure juive de la Résistance, m'avait mis en garde : « Surtout, ne fais pas ça, m'avait-il dit, il est diabolique. » Je suis passé outre, je lui ai ouvert Orsay, c'était sa maison.

On disait de lui à Strasbourg : c'est un génie à 50 % et un fou à 50 %. Moi je dirais : c'était un génie à 100 % et un fou à 100 %. Il me donnait des rendez-vous dans des bouches de métro à l'autre bout de Paris, à six heures du matin, pour me confier des chaussures à réparer... Il avait des caves pleines d'objets à l'origine incertaine, dont des rouleaux de la Torah. Mais c'était le seul qui arrivait à intéresser les étudiants. Mon explication, c'est que c'était un prodige de *yeshivah*, et comme il n'avait personne à qui parler, à la longue, il est devenu fou.

Je me suis aperçu qu'il jouait avec l'intelligence des gens. Je le lui ai dit. Cela l'a vexé. J'avais débusqué un aspect de sa personnalité. Mais tous ceux qui l'aimaient, et moi je continue à l'aimer, passaient sur tout. On l'aimait et on ne savait pas pourquoi. Il était laid, repoussant, mais il y avait quelque chose d'attendrissant dans le personnage, de généreux dans son enseignement. Il ne gardait pas son savoir pour en faire des livres avec son nom par-dessus. Il était prodi-

* Texte publié par Salomon Malka dans *Monsieur Chouchani*, éditions J.-C. Lattès, Paris, 1994, et repris en bonnes feuilles dans *Information juive*, mars 1994.

gue, il donnait. Et puis, une telle érudition ! Une telle capacité de mémoire et d'intelligence ! Il se servait de son cerveau tout entier quand nous – pauvres humains ! – n'avons l'usage que de parties infimes du nôtre.

C'était unique aussi ce mélange de culture générale et de culture juive profonde. C'est pourquoi il est important de savoir d'où cela a surgi. Il est possible que ce fût la réincarnation d'un homme. Ou d'un ange.

... On vivait en fait un privilège et on savait que c'était un privilège. Il y a une légende aujourd'hui, mais quand il vivait, c'était comme cela aussi, à Paris, à Strasbourg, à Oran, partout où il passait. S'il avait eu une autre allure, il aurait été un gourou, ce qu'il n'était pas. C'était un penseur et un enseignant. Sa méthode était lituanienne : tout rattacher à l'intellect, gommer la foi et le pathétique. Le lien à Dieu, c'est d'abord la connaissance. La vérité n'est pas liée à la piété.

Pour nous, le Talmud était une pensée analytique. Lui proposait la synthèse, les idées générales. Et là, cela touchait les Français. La France, c'est la force des idées générales. Dans sa lecture, il s'efforçait aussi de toujours dégager le point de vue de la sagesse juive sur la pensée des autres. C'est cela qui captivait. J'ai retrouvé les mêmes traits dans le génie du Maharal de Prague : « La Torah contient toutes les sagesse du monde. »

À l'époque, cette approche avait un son nouveau. Mon père avait étudié avec son grand-père en judéo-arabe et m'enseignait en français. Au lycée, je me souviens d'avoir pensé en écoutant mon professeur de lettres : si ce *goy* a raison, alors mon grand-père est un primitif. Au fond, Chouchani nous a enseigné que les rabbins du Talmud sont des primitifs qui ont encore beaucoup de choses à nous dire.

On sortait de la Shoah. Il y avait un tel miracle à entendre proclamer la gloire et la grandeur de la sagesse juive. Je crois que le bon Dieu a plein d'humour. Il nous a envoyé une sorte de clown, un genre de Quasimodo pour porter cette bonne nouvelle.